

Indonesische melkveehouderij schreeuwt om professionalisering

Alsof de tijd heeft stilgestaan

Vier koeien per bedrijf, handmatig melken en een melkproductie van minder dan 2000 kg per jaar. De melkveehouderij in Indonesië is in alle opzichten anders. De Rabobank ondersteunt er een project en stuurde er twee Nederlandse veehouders naartoe.

tekst **Tijmen van Zessen**

Java. Drie keer zo groot als Nederland en met 130 miljoen inwoners het dichtstbevolkte eiland van Indonesië. Op de schaarse landbouwgrond heeft de rijstteelt prioriteit, Indonesië als geheel is zelfs netto-importeur van rijst. Toch bestaat er ook melkveehouderij op

het tropische eiland. De bedrijven gebruiken de voor rijstteelt ongeschikte snippers land. De percelen hebben meer weg van een volkstuin dan van een landbouwkavel. Gemiddeld beschikt een melkveehouder op Java amper over een halve hectare grond. Met zijn gezin melkt hij er

vier koeien, waarmee de bedrijfsvoering relatief gezien behoorlijk intensief is. Daar staat tegenover dat Indonesië geen seizoenen kent, de gewassen groeien er het hele jaar.

Rijststro als ruwvoer

De ruwvoerwinning is voor Indonesiërs bijna een dagtaak. De man van het gezin trekt er meestal op uit om rijststro of olifantengras te verzamelen, de vrouw is verantwoordelijk voor de verzorging van de koeien, inclusief het melken. Rijststro is op Java ruim beschikbaar, waardoor het op veel boerderijen een belangrijk bestanddeel vormt van het rantsoen. De kwaliteit is echter matig, omdat het product doorgaans volledig is uitge-

Rabobank financiert zuivelproject Indonesië

Rabobank Alblasterwaard Vijfheerenlanden heeft een speciale band met KSU Tandangsari. In november stuurde de bank de Nederlandse melkveehouders Petra Gerritsen en Tijmen van Zessen eraartoe. Het delen van kennis over de veehouderij stond in de missie centraal. Ook levert de bank met het financieren van melkkoeien een bijdrage aan de ontwikkeling van (arme) boerenbedrijven.

Een melkkoe is relatief gezien duur in Indonesië: tussen de 1300 en 1400 euro per koe. Zo kan het gebeuren dat boeren hun (jong)vee nogal eens gebruiken als bankrekening. Als er geld nodig is, wordt ad hoc besloten om een dier van de hand te doen.

De coördinatie van dit project loopt via de Rabobank Foundation, het maatschappelijk fonds van de Rabobank.

Dagelijks 22.000 kilo melk van 800 leden

Het westen van Java is de standplaats van zuivelcoöperatie KSU Tandangsari. Er werken 62 arbeidskrachten, maar niet iedereen is actief in de zuivel. De coöperatie heeft ook een veterinaire tak en een veevoerfabriek. De 800 leden produceren dagelijks 22.000 kilo melk en ze houden in totaal 2000 koeien, waarvan er nu 1600 aan de melk zijn. Met een bedrijfsomvang van 3,5 koeien per veehouder en een productie per koe van minder dan vijftien liter per dag, is de voorzitter van het coöperatiebestuur niet tevreden. Pupung Purwana ziet dat zijn leden niet

of nauwelijks kunnen rondkomen: 'De meeste boeren klussen er overdag nog bij. Ze zouden de melkveetak tot een corebusiness moeten ontwikkelen.' Dierenarts Koko werkt voor de coöperatie. Hij legt uit dat hoogproductieve koeien op Java hooguit twee lactaties meegaan. 'Het probleem is dat deze koeien geen toereikende verzorging krijgen. Boeren zijn niet in staat deze koeien te voorzien in hun behoeften.' Volgens Koko is een productie van 15 tot 20 liter wel haalbaar, maar dan zullen de boeren hun bedrijf fors moeten upgraden.

Melkontvangst bij zuivelcoöperatie KSU Tandangsari

groeit. De boeren voeren het vers, maar vers is hier een relatief begrip. Als de koeien het krijgen voorgeschoteld, is het meeste groen er wel vanaf. Bovendien ligt er vaak een handvoorraad voor een dag of vier. De geur, de kleur en de smaak laten zich raden.

Beter is de kwaliteit van olifantengras. Het gewas kan wel twee meter hoog worden en produceert op jaarbasis maar liefst 70 ton droge stof per hectare. De vulkanische grond op Java is vruchtbaar en dankzij het klimaat is het haalbaar om jaarlijks zes tot zeven sneden te oogsten. Het product is veel rijker aan blad dan rijststro en bevat, mits tijdig geoogst, een redelijk eiwitgehalte.

Landbouwmachines zijn in Indonesië schaars. De boeren zijn voor de ruwvoerwinning aangewezen op handarbeid. Niet alleen vanwege de kleine percelen, ook omdat het gras veelal tegen (steile) hellingen groeit. Meer vlakke percelen zijn voor de rijstteelt. Met brommers vervoeren de boeren hun ruwvoer naar de stal. Kleine afstanden overbruggen ze doorgaans lopend met een juk.

Mais groeit in het Indonesische klimaat voortreffelijk. Toch voeren de melkveehouders geen snijmais. De kolf is voor hu-

mane consumptie bestemd, het minder voedzame loof is wel beschikbaar voor het melkvee. Eigenlijk voert een Indonesische boer zijn koeien wat maar beschikbaar is.

Melken met de hand

Het melken is op Java bijna zonder uitzondering nog een handmatig karwei. Machinaal melken is ooit wel geïntroduceerd, maar een gebrek aan goede training en aftersales heeft boeren doen terugkeren naar het handmelken. Mastitis als gevolg van slecht onderhouden melktechniek heeft hele veestapels de kop gekost. De argwaan naar de melkmachine zit nog diep in het DNA van de Javanen. Om drie uur 's nachts staan de meeste melkveehouders naast hun bed. De koeien moeten 'uit' zijn voordat de melkauto om 5.00 uur klaarstaat voor de melkontvangst.

Op de meeste plaatsen op Java wordt de melk tweemaal daags warm bij de boeren opgehaald. Voor koelunits zijn de hoeveelheden vaak te klein en is de stroomvoorziening te onbetrouwbaar. Boeren brengen hun melk met brommers naar de melkcollectiepunten waar de vrachtauto's het afhalen. Soms in tankauto's, soms in blauwe kunststof tonnen.

Zuivelcoöperatie KSU Tandangsari (zie kader) heeft 28 melkcollectiepunten. De onderneming telt 800 leden en is gevestigd in Sumedang, West-Java. Op het melkcollectiepunt stelt een onafhankelijk medewerker de hoeveelheid melk vast en wordt de melk visueel getest. Een alcoholtest wijst uit of de melk niet ranzig is (vlokt) en er is ook een quickscan (geleidbaarheid) voor het celgetal.

De gehalten en de overige kwaliteit worden pas op de fabriek bepaald, als de melk van meerdere boeren dus al bij elkaar is gegooid. De leden-melkveehouders krijgen niet individueel uitbetaald op de kwaliteit van de melk, maar als groep. Het zijn vooral de behandelingskosten die aan de basis liggen van deze keuze.

Celgetal van 800.000

Als de melk arriveert bij de fabriek, is het kiemgetal doorgaans hoger dan 300, aanzien een snelle koeling achterwege blijft. Het celgetal ligt gemiddeld op 800.000 cellen per milliliter. Een gebrek aan hygiëne in de ligplaatsen van de koeien is een belangrijke oorzaak. Indonesische koeien staan in het vochtige klimaat het jaar rond (aangebonden) op stal. Vooral omdat weiland niet beschik-

Rijstteelt krijgt op het dichtbevolkte Java prioriteit

Voerfabriek maakt één soort mengvoer

Indonesische melkveehouders voeren hun krachtvoer meestal niet in de vorm van een brok. Coöperatie KSU Tandangsari mengt de grondstoffen voor het krachtvoer in losse vorm en levert het in zakgoed af op de melkcollectiepunten. De voerfabriek werd in de jaren tachtig opgezet dankzij een stimuleringsprogramma van toenmalig president Soeharto. Hij sponsorde boeren met koeien, maar realiseerde zich dat daarbij ook de behoefte bestond aan krachtvoer. 'We produceren nu maandelijks 500.000 kilo mengvoer', vertelt Atep Okky Rubianto, de manager van de fabriek. 'In 2010 heeft de productie zelfs op 900.000 kilo per maand gelegen, maar door een voedselcrisis in 2012 zijn veel koeien geslacht.' De koeien van de coöperatie produceren met die 500.000 kilo voer dagelijks 22.000 kilo melk, wat neerkomt

op een voerverbruik van 75 kilo per honderd kilo melk.

Tot drie maanden geleden produceerde de voerfabriek nog twee soorten mengvoer: een met 17 procent ruw eiwit en een goedkopere variant met 14 procent ruw eiwit. Vandaag de dag wordt alleen de eiwitrijke variant nog maar gemaakt. 'De boeren krijgen hun melk uitbetaald op de gemiddelde gehalten en kwaliteit van de coöperatie. Daarin bestaat geen differentiatie. Het is niet eerlijk als een deel van de boeren duurder mengvoer koopt, maar niet beloond wordt voor de hogere gehalten in de melk. Het gevolg was dat iedereen de goedkope brok kocht', legt Rubianto de voor Nederlanders ondenkbare situatie uit.

Het mengvoer is bij de coöperatie niet in brok, maar los verkrijgbaar

baar en toegankelijk is. Zaagsel of ander strooisel is niet gebruikelijk, omdat de koeien voor het melken vaak gewassen worden. De uier krijgt in elk geval een royale voorbehandeling met water, waarna ook de ligplaats wordt schoongespoeld.

Keuze uit twee stieren

De veeverbetering wordt in Indonesië sterk geregisseerd door de overheid. Uit angst voor veterinaire risico's stelt de overheid strenge eisen aan sperma-import. Indonesië telt twee grote ki-organisaties, waarvan er één op Java is gevestigd. Ze kopen de stieren als kalf in Australië. Eenmaal in productie worden

Met brommers brengen de boeren het ruwvoer naar de stal

Indonesische topmelker rekent dagelijks

In 1994 begon hij met één koe en inmiddels melkt hij er dertig. De totale veestapel telt 51 stuks vee en over tien jaar hoopt hij er tachtig te melken. Amat is een melkveehouder die voor Indonesische maatstaven bijzonder ambitieus is. Hij melkt en voert zijn koeien weliswaar nog met de hand, maar dankzij de lage loonkosten kan hij het werk met zeven arbeidskrachten prima rondzetten. Amat weet als een van de weinige leden van KSU Tandangsari een aantal cijfers van zijn bedrijf te noemen. Zo ligt de

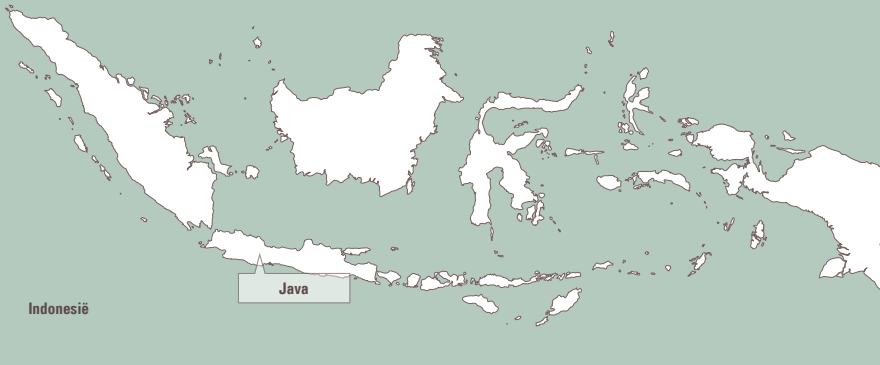
305 dagenproductie op 5185 kilo melk per koe, met 4% vet en 2,7% eiwit. Voor Indonesische begrippen een topproductie. De lage gehalten zijn een gevolg van de matige kwaliteit ruwvoer (rijststro), maar ook van een hoog aandeel sojacaake in het rantsoen, een vochtig bijproduct van de sojamelkproductie. Het mengvoerverbruik komt uit op circa 48 kilo per honderd kilo melk; ten opzichte van het gemiddelde van de coöperatie zeer scherp. Bovendien is het voer de voornaamste kostenpost, mechanisa-

tie is er niet en arbeid is erg goedkoop. De melkprijs ligt op 28 euro per honderd kilo melk en zit in de lift. Ondernemen is Amats drijfveer. Voordat hij een besluit neemt, pakt hij eerst zijn rekenmachine. Hij weet exact hoe zijn kosten en opbrengsten zich tot elkaar verhouden. 'Voor voer en arbeid betaal ik zestien cent per kilo melk. Ik stel doelen en streef naar extra productie. Als je winst wilt maken, komt het erop aan dat je onderscheid kunt maken tussen noodzakelijke en wenselijke uitgaven.'

Een land waar zuivel luxe is

Indonesië is de nummer 74 melkproducent van de wereld. De 525.000 koeien produceerden in 2015 in totaal 800.000 miljoen kilo meetmelk, ofwel nog geen tweeduizend liter per koe per jaar. Dit blijkt uit de statistieken van het IFCN. De zelfvoorzieningsgraad komt uit op 43 procent, waarmee het land dus behoorlijk leunt op import van zuivel. En dan te bedenken dat een Indonesiër

vergeleken met zijn Nederlandse medemens slechts een achtste deel aan zuivel consumeert. Zuivel is voor de 280 miljoen Indonesiërs nog steeds een luxe-product, al is de zuivelconsumptie sinds 2005 wel gestegen met zeven procent. De belangrijkste melkverwerker in het land is Friesian Flag, een merk en dochteronderneming van FrieslandCampina.

de stieren regionaal ingezet, elke regio krijgt de beschikking over twee stieren. Na één of twee jaar krijgen de stieren een nieuwe regio, om zo inteelt te voorkomen. Voor de Indonesische boer is de stierkeuze dus zeer beperkt.

De leden van KSU Tandangsari krijgen de ki-dienstverlening aangeboden via de veterinaire afdeling van hun coöperatie. Dierenarts Koko zou de situatie op fokkerijgebied graag willen verbeteren, maar de bureaucratie staat verandering in de weg. 'We zouden graag sperma willen importeren om het beenwerk en de vruchtbaarheid te verbeteren. Van de Australische stieren is nauwelijks informatie beschikbaar en hun dochters worden niet getest in Indonesië.'

Enkele jaren terug is een poging om mpr in te voeren, gestrand. Het schatten van

fokwaarden is nog verder weg omdat er geen (goede) I&R-regeling bestaat.

Wie de melkveehouderij van Indonesië bezoekt, krijgt het idee vijftig jaar terug in de tijd te gaan. Toch liggen er kansen. Indonesië telt 280 miljoen inwoners en hun zuivelconsumptie zit in de lift. |

Indonesische ervaringen

Lees meer over de Indonesische belevenissen van boerin Petra Gerritsen in de Veeteelt-app of op www.facebook.com/deboerin/photos

Huib Jan Krasenberg versterkt vanaf 1 februari 2017 de directie van CRV. Hij wordt in die positie verantwoordelijk voor de businessunit West-Europa, met daarin de coöperatieve thuismarkten Nederland en Vlaanderen.

Krasenberg (46), afkomstig van een melkveebedrijf, heeft veel ervaring in de agrarische sector. Hij was onder meer actief in commerciële functies bij Barenbrug Holland en Cehave Landbouwbelang. Op dit moment is hij marketingdirecteur bij Rousselot, wereldwijd marktleider in de verkoop van gelatine en collageen.

Met het benoemen van Huib Jan Krasenberg als vierde directielid borgt de raad van commissarissen van CRV rechtstreekse aansturing van de businessunit West-Europa door de hoofddirectie.

De Gezondheidsdienst voor Dieren (GD) heeft **Kris Van Malderen** (54) aangesteld als directeur operations. In deze functie zal Van Malderen vanaf 1 januari zich vooral richten op de bedrijfsvoering. Samen met Ynte Hein Schukken, die Jan Janssen opvolgt als algemeen directeur, vormt Van Malderen straks de directie van GD.

Huib Jan
Krasenberg

Kris Van
Malderen

Albert Reurink is gestart als directeur international business division bij de Franse ki-organisatie Evoluti-on. Reurink (54) startte zijn carrière bij Holland Genetics, maar was daarna ook actief voor de export van genetica voor ki-organisaties Cogent en ABS/Genus. Afgelopen tweeënehalf jaar was hij directeur international sales bij de Amerikaanse ki-organisatie Accelerated Genetics.

Een medewerker van Amat voert de koeien krachtvoer